

Міністерство культури і туризму України

ДЕРЖАВНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ

ОРКЕСТРОВИЙ КЛАС ТА ДИРИГЕНТСЬКА ПРАКТИКА

ПРОГРАМА

для вищих навчальних закладів
культури і мистецтва
I-II рівня акредитації

Спеціальність „Народна художня творчість”
Спеціалізація „Народне інструментальне мистецтво”
(народні інструменти)

Київ 2006 р.

Укладач: Любімова О.О. викладач Київського обласного училища культури та мистецтв

Рецензенти: Білоконеv М.Т. професор, декан оркестрового факультету Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського

Мамченко О.М. професор, декан факультету мистецтв Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, заслужений діяч мистецтв України

Редактор:
Відповідальний за випуск Т.Ф. Стронько

© Любімова О.О., 2006
© Державний методичний центр
навчальних закладів
культури і мистецтв України, 2006

ВСТУП

Програма з предмета „Оркестровий клас та диригентська практика” складена на основі Програми для училищ культури і мистецтв та призначена для студентів спеціальності 5.02.0104 „Народна художня творчість”, спеціалізації „Народне інструментальне мистецтво” (народні інструменти).

В програмі подаються матеріали з питань уявлення курсу „Оркестровий клас та диригентська практика”, які ставлять за мету формування професійних умінь та навичок майбутнього фахівця – керівника аматорського творчого колективу народних інструментів, організатора культурно-дозвілдової діяльності.

Програма спрямована на вивчення тем, які допоможуть студентам у формуванні творчої особистості керівника аматорського оркестру народних інструментів та оволодіти сучасною методикою репетиційної роботи.

До програми додаються матеріали курсу „Оркестровий клас та диригентська практика” для студентів заочної форми навчання (розподіл годин, орієнтовний тематичний план, умови видів контролю, критерії оцінювання знань, теми та рекомендації для самостійної роботи студентів).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

„Оркестровий клас та диригентська практика” є однією з профільних дисциплін, оскільки вона сприяє практичному закріпленню раніше здобутих знань та навичок, необхідних для наступної практичної діяльності як керівника аматорських оркестрів народних інструментів.

Мета курсу – формування професійних умінь та навичок майбутнього фахівця – організатора культурно-дозвілевої діяльності, керівника аматорського творчого колективу народних інструментів.

У програмі подано орієнтовний тематичний план з розподілом навчального часу за семестрами і курсами навчання.

Критерієм оцінки знань, умінь та навичок студента є не стільки обсяг матеріалу, що залишився у пам'яті, скільки вміння його аналізувати, активно та творчо використовувати в позанавчальній ситуації, самостійній роботі.

До програми додається перелік понять і основних вмінь та знань які є обов'язковими для кожного студента, а також орієнтовний список з курсу “Оркестровий клас та диригентська практика”.

Основна робота викладача зі студентами проводиться безпосередньо на заняттях. Основною формою проведення занять – є практичне (групове) заняття з викладачем, але для творчого осмислення ідей і положень курсу „Оркестровий клас та диригентська практика” студенти зобов'язані самостійно готуватися до занять.

Програма складена на основі програми для училищ культури і мистецтв, і призначена для студентів спеціальності 5.020104 “Народна художня творчість” спеціалізації “Народне інструментальне мистецтво” (народні інструменти). В програмі податися матеріал з формування

професійних умінь та навичок майбутнього фахівця – керівника аматорського творчого колективу народних інструментів, організатора культурно-дозвілевої діяльності та методики проведення занять з дисципліни „Оркестровий клас та диригентська практика”.

Програма з предмета „Оркестровий клас та диригентська практика” спеціалізації „Народне інструментальне мистецтво” розрахована на студентів вищих навчальних закладів I та II рівня акредитації училищ культури і мистецтв. Ця програма складена з врахуванням вимог державного стандарту нормативного предмета „Оркестровий клас та диригентська практика”, розробленого викладачем Київського обласного училища культури та мистецтв Любімовою О.О. Ця програма обговорена і ухвалена на засіданні циклової комісії народних інструментів Київського обласного училища культури і мистецтв і рекомендована для впровадження в практику даного навчального предмета у відповідних вищих навчальних закладах освіти.

При підготовці програми врахований принцип комплексного вивчення студентами спеціальних предметів, який передбачає оволодіння ними поряд з предметом „Оркестровий клас та диригентська практика” інших спеціальних дисциплін: спеціальний музичний інструмент, вивчення оркестрових інструментів, диригування, інструментознавство та інструментовка, сольфеджіо, музичної літератури, методика роботи з оркестром, навчальна практика зі спеціалізації, додаткові музичні інструменти, гармонії, безпека життєдіяльності.

Ця програма враховує специфіку фахової підготовки студентів з мистецького напрямку.

Основні завдання:

- ознайомлення студентів із загальними принципами та початковими навичками репетиційної роботи з оркестром;
- розвиток ансамблевих навичок гри у складі оркестру;
- вироблення навичок настройки;
- виховувати творчу дисципліну та колективну відповідальність;
- розвиток читання нот з аркушу;
- вивчення жанрів, стилів та форм музичних творів для оркестру народних інструментів;
- розширення музичного світогляду;
- виховання художнього смаку.

Методичні рекомендації

Оркестрове виконання поєднує в собі одночасне виконання трьох основних завдань:

- виконання своєї партії з усіма авторськими вказівками;
- стеження за жєстами диригента, при цьому виконання на інструменті його вимог;
- слухання звучання окремих голосів оркестру, дотримуючись при цьому точність ритмічного ансамблю та рівновагу в динаміці.

Виконання цих завдань забезпечує студенту творчу участь у виконанні твору, що дає йому можливість розуміти значення кожної окремої партії твору.

Оркестровий клас повинен бути базою для диригентської практики та перевірки власних інструментовок студентів.

Студенти, граючи в оркестрі, знайомляться з методикою роботи диригента, набуваючи відповідних навичок в роботі з оркестром. Існує три основних метода роботи з музичним колективом (оркестром).

Перший „метод показу” – основний, пов’язаний він безпосередньо з технікою диригування.

Другий „метод пояснення” – використовується на всіх репетиціях диригента з оркестром, коли розглядається багато запитань, пов’язаних з технікою виконання твору та його змістом.

Третій „метод слухової наочності” – використовується показом фразування голосом або на якому-небудь інструменті.

Однією з важливих умов поступового засвоєння студентами навичок оркестрової гри є правильне використання усіх трьох форм роботи з оркестром.

Основна форма, яка застосовується в роботі оркестрового класу є загально оркестрова.

Розподіл навчальних годин.

Курсовий оркестр

Курс	Семестр	Кількість тижнів	Кількість годин на тиждень	Кількість годин на семестр	Форми контролю	Самостій на робота студента
II	III	16	2	32	Диференційо ваний залік	29
	IV	21	2	42	Диференційо ваний залік	29
III	V	16	4	64	Диференційо ваний залік	29
	VI	21	4	84	Диференційо ваний залік	29
IV	VII	13	3	39	Диференційо ваний залік	30
	VIII	18	5	93	Диференційо ваний залік	30
Всього годин				354		176

На загальний оркестр народних інструментів планується 25% від загальної кількості педагогічних годин за навчальним планом. Заняття проводяться по 4 години на тиждень і складають 118 годин на рік. Всього 648 годин, з них самостійна робота 176 годин.

Орієнтовний тематичний план

№ п.п.	Курс, семестр	ТЕМА	Години за семестр
1.1	II курс III семестр	Історична довідка про оркестри (ансамблі) народних інструментів, сучасні оркестри (ансамблі народних інструментів). Мета, завдання курсу та методи вивчення предмета " Оркестровий клас та диригентська практика ".	32
1.2		Формування складу курсового оркестру (посадка, розподіл по інструментах)	
1.3		Закріплення інструментів за студентами	
1.4		Засвоєння основних прийомів гри на інструментах оркестру	
1.5		Робота над якістю звуку, будовою, звуковидобуванням	
1.6		Робота над музичними творами простої форми і фактури викладання, вміння чути мелодію, акомпанемент, бас в оркестрі	
1.7		Диригування творів простих розмірів	
1.8		Диференційований залік	
	IV семестр		42
2.1		Удосконалення роботи над музичними творами	

2.2		Продовження роботи над якістю звуку	
2.3		Диригування творів складних розмірів	
2.4		Диференційований залік	
	III курс V семестр		64
3.1		Розвиток слухового контролю за мелодією, акомпанементом. басом	
3.2		Відпрацювання навиків ансамблевого вступу і закінчення гри (крещендо, димінуйендо)	
3.3		Набування навиків гри нот з аркушу	
3.4		Диригування мішаних та перемінних розмірів	
3.5		Практикувати самостійну роботу студентів з оркестром	
3.6		Складання іспиту з диригування з курсовим оркестром	
3.7		Диференційований залік	
	III курс VI семестр		84
4.1		Динамічне та ритмічне ансамблеве звучання	
4.2		Вміння слухати з'єднання двох і більше партій з різними оркестровими функціями в оркестровій грі	
4.3		Вирівнювання оркестрового звучання, вміння виконувати твір та слідкувати за вимогами диригента	
4.4		Виконувати у концертному плані 6-8 творів	
4.5		Практикувати самостійну роботу студентів з оркестром	

4.6		Диригування творів на „раз”	
4.7		Диференційований залік	
	IV курс VII семестр		39
5.1		Вдосконалення ансамблевих виконавських навиків. Штриховий ансамбль	
5.2		Темпо-ритмічний ансамбль	
5.3		Раптова зміна динаміки (sp, sf)	
5.4		Робота диригента над тембровим забарвленням звуку в залежності від характеру, стилю твору. Практична робота студентів з оркестром.	
5.5		Розвиток навиків функціонального аналізу партій в загальній партитурі звучання	
5.6		Диференційований залік	
	IV курс VIII семестр		93
6.1		Вдосконалення навиків гри за диригентським жестом	
6.2		Вдосконалення гри нот з аркушу	
6.3		Вдосконалення навиків ансамблевого виконання. Вирівнювання оркестрового звучання, відпрацювання єдиного виконавського стилю	
6.4		Виконання творів з ускладненими знаками альтерації , ритмічними будовами, швидкими темпами.	
6.5		Підготовка програм до Державного іспиту	
6.6		Диференційований залік	
	Всього		354

Державний іспит з предметів „Диригування та читання партитур”, „Методика роботи з оркестром” студенти складають на базі загального оркестру.

Теми для самостійної роботи

№ п.п.	Тема	Курс	Кількість годин
2.1	Історична довідка про оркестри (ансамблі) народних інструментів, сучасні оркестри (ансамблі народних інструментів).	II	58
2.2	Робота над якістю звуку, будовою, звуковидобуванням		
2.3	Засвоєння основних прийомів гри на інструментах оркестру		
3.1	Продовження роботи над якістю звуку	III	58
3.2	Набування навиків гри нот з аркушу		
3.3	Раптова зміна динаміки		
3.4	Підготовка програм (партій) до іспиту з диригування		
4.1	Продовження роботи над якістю звуку	IV	60
4.2	Виконання творів з ускладненими знаками альтерації , ритмічними будовами, швидкими темпами.		
4.3	Вдосконалення гри нот з аркушу		
4.4	Підготовка програм (партій) до державного іспиту		
	Всього		176

Контрольні вимоги

У кінці кожного семестру студенти складають диференційований залік.

Вимоги до диференційованого заліку:

- виконувати на своєму інструменті оркестрові партії;
- знати функцію свого інструмента в загальному складі оркестру в кожному творі;
- мати зошит з оркестровими партіями для самостійної роботи;
- вільно читати нотний текст з аркушу;
- приймати участь у виступі на концерті у складі оркестру.

При оцінюванні необхідно враховувати систематичність відвідування студентом занять оркестрового класу.

Зміст курсу

II курс. 74 години

Історична довідка про оркестри народних інструментів, сучасні оркестри. Мета, завдання курсу та методи вивчення предмета „Оркестровий клас та диригентська практика”:

1. Формування складу курсового оркестру (посадка, розподіл по інструментах).
2. Закріплення інструментів за студентами.
3. Засвоєння основних прийомів гри на інструментах оркестру.
4. Робота над якістю звуку, будовою, звуковидобуванням.

5. Робота над творами простої форми і фактури викладання, вміння чути мелодію, акомпанемент, бас в оркестрі.

6. Виконувати в концертному плані 6-8 творів.

За рік студент повинен :

- засвоїти посадку курсового оркестру;
- засвоїти основні прийоми гри на оркестровому інструменті;
- вдосконалювати якість звуку на інструменті;
- виробляти вміння чути мелодію, акомпанемент, бас в оркестрі;
- вивчити партії творів репертуару курсового оркестру;
- систематично відвідувати заняття оркестрового класу;
- брати участь у концертному виступі оркестру;
- оволодіти теоретичними знаннями про сучасні оркестри народних інструментів, історію розвитку оркестрового мистецтва.

Орієнтовний репертуар для оркестру студентів II курсу

1. М. Корецький „Танець”.
2. І. Шамо „Горлиця”.
3. П. Майборода „Елегія”.
4. В. Моцарт „Турецький марш”.
5. П. Чайковський „Венеціанська пісня”.
6. Українська народна пісня „Їхав козак за Дунай”.
7. К. Мясков „Марш”.

III курс. 148 годин.

1. Продовження роботи над якістю звуку.
2. Розвиток слухового контролю за мелодією, акомпанементом, басом.
3. Відпрацювання навиків ансамблевого вступу і закінчення гри, динамічні нюанси, крещендо та димінуендо.
4. Оволодіння навиками гри нот з аркушу.
5. Динамічне та ритмічне ансамблеве звучання.
6. Вміння слухати з'єднання двох і більше партій з різними оркестровими функціями в оркестровій грі.
7. Вирівнювання оркестрового звучання, вміння виконувати твір та слідкувати за вимогами диригента.
8. Виконувати в концертному плані 6-8 творів.
9. Практикувати самостійну роботу студентів з оркестром народних інструментів.
10. Здавати іспит, контрольний урок з предмета "Диригування та читання партитур" з курсовим оркестром.

За рік студент повинен:

- вдосконалювати гру на оркестрових інструментах;
- вдосконалювати якість звуку на інструменті;
- опанувати навик ансамблевого вступу й закінчення гри;
- вдосконалювати навик читання нот з аркушу;
- оволодіти вмінням виконувати твір та одночасно слідкувати за вимогами диригента;
- відвідувати заняття оркестрового класу;
- брати участь у концертному виступі;

- самостійно працювати з оркестром;
- опрацювати мішані розміри та розміри які диригуються на „раз”

Орієнтовний репертуар для оркестру студентів III курсу

1. Обробка української народної пісні М. Ризоля „Ах, ты, душечка”.
2. В. Косенко „Баламуте”.
3. Р.Шуман „Мрії”.
4. І. Шамо „Україно – любов моя”.
5. В. Андрєєв Вальс „Експромт”.
6. В. Андрєєв Вальс „Фавн”.
7. Українська народна пісня „Тихо над річкою”.
8. Г. Свиридов „Вальс”.

IV курс. 132 години.

1. Вдосконалення ансамблевих виконавських навиків. Штриховий ансамбль.
2. Темпо-ритмічний ансамбль.
3. Розвиток навиків функціонального аналізу партій в загальній партитурі звучання.
4. Раптова зміна динаміки (sp, sf), синкопа, акцент.
5. Робота диригента над тембровим забарвленням звуку в залежності від характеру, стилю твору.
6. Вдосконалення навиків гри за диригентським жестом.
7. Вдосконалення читання нот з аркушу.

8. Вдосконалення навиків ансамблевого виконання. Вирівнювання оркестрового звучання, відпрацювання єдиного виконавського стилю.
9. Виконання творів з ускладненими знаками альтерації, ритмічними будовами, складними розмірами, швидкими темпами.
10. Підготовка програми до Державного іспиту.

За рік студент повинен:

- вдосконалювати навик гри на інструментах оркестру над раптовою зміною динаміки, над тембровим забарвленням звуку в залежності від характеру та стилю твору;
- систематично відвідувати заняття оркестрового класу;
- вивчити партії творів програми до Державного іспиту;
- вдосконалити навик функціонального аналізу партій в загальній партитурі звучання;
- оволодіти навиками гри за диригентським жестом;
- оволодіти навиками читання нот з аркушу;
- виступити у складі загального оркестру на Державному іспиті.

Орієнтовний репертуар для оркестру студентів IV курсу.

1. М. Лисенко Фінал з опери „Тарас Бульба”.
2. М. Лисенко Антракт з опери „Наталка Полтавка”.
3. А. Штогаренко „Пісня” . „Гопак” з сюїти „Пам’яті Лесі Українки”.
4. О. Білаш романс „Горить моє серце”.
5. М. Лисенко „Елегія”.

6. Є. Дога „Сонет”.
7. Д. Бортнянський „Концерт для фортепіано з оркестром”.
8. А. Філіпенко фінал із кінофільму „Варвара краса - довга коса”.
9. Обр. О.Полонського „Квітковий травень”.
10. А. Білошицький „Хмари Гренади”.
11. П. де Сеневіль „Польові квіти” .
12. О. Шостакович „Іспанський танець”.
13. М. Лисенко Хор „Слава” з опери „Тарас Бульба”.
14. М. Лисенко „Козачок” з опери „Тарас Бульба”.

Загальний оркестр училища складається із студентів II, III, IV курсів. Вся робота спрямована на підготовку програми до Державного іспиту, а також виступів в тематичних загально-училищних заходах.

Заочна форма навчання

В зв’язку з тим, що на заочну форму навчання спеціалізації „Народне інструментальне мистецтво” вступає обмежена кількість студентів, то замість предмета „Оркестровий клас та диригентська практика” студенти вивчають предмет „Ансамбль”.

Розподіл годин

Курс	Кількість годин	Форма контролю
I	8	Залік
II	8	Залік
III	20	Залік
Всього	36	

Орієнтовний тематичний план

№ з.п.	Курс	ТЕМА	Кількість годин
1.1	I	Історична довідка про оркестри (ансамблі) народних інструментів, сучасні оркестри (ансамблі народних інструментів). Мета, завдання курсу та методи вивчення предмета "Оркестровий клас та диригентська практика".	8
1.2		Формування складу курсового оркестру (посадка, розподіл по інструментах)	
1.3		Закріплення інструментів за студентами	
1.4		Засвоєння основних прийомів гри на інструментах оркестру	
1.5		Робота над якістю звуку, будовою, звуковидобуванням	
1.6		Робота над творами простої форми і фактури викладання, вміння чути мелодію, акомпанемент, бас в оркестрі	
1.7		Диригування творів простих розмірів	
1.8		Залік	
2.1	II	Удосконалення роботи над музичними творами, над якістю звуку	8
2.2		Розвиток слухового контролю за мелодією, акомпанементом, басом	
2.3		Відпрацювання навиків ансамблевого вступу і закінчення гри, кресцено, димінуендо та раптової зміни динаміки	

2.4		Набування навиків гри нот з аркушу	
2.5		Диригування творів складних та мішаних розмірів	
2.6		Залік	
3.1	III	Вирівнювання оркестрового звучання, вміння виконувати твір та слідкувати за вимогами диригента	20
3.2		Вдосконалення ансамблевих виконавських навиків. Штриховий та темпо-ритмічний ансамбль.	
3.3		Вміння слухати з'єднання двох і більше партій з різними оркестровими функціями в оркестровій грі	
3.4		Виконання творів з ускладненими знаками альтерації, ритмічними будовами, швидкими темпами.	
3.5		Робота диригента над тембровим забарвленням звуку в залежності від характеру, стилю твору.	
3.6		Диригування творів на „раз" та творів з перемінними розмірами	
3.7		Практика самостійної роботи студентів з оркестром	
3.8		Вдосконалення читання нот з аркушу	
3.9		Підготовка програм до державного іспиту	
3.10		Залік	
	Всього		36

**Рекомендований навчально-виконавський репертуар для
оркестру народних інструментів**

1. М. Корецький „Танець”.
2. І. Шамо „Горлиця”.
3. П. Майборода „Елегія”.
4. В. Моцарт „Рондо”.
5. П. Чайковський „Венеціанська пісня”.
6. Українська народна пісня „Їхав козак за Дунай”.
7. К. Мясков „Марш”.
8. Обробка української народної пісні М. Ризоля „Ах, ты, душечка”.
9. В. Косенко „Баламуте”.
10. Шуман „Мрії”.
11. І. Шамо „Україно – любов моя”.
12. В. Андреев Вальс „Експромт”.
13. В. Андреев Вальс „Фавн”.
14. Українська народна пісня „Тихо над річкою”.
15. Г. Свиридов „Вальс”.
16. М. Лисенко Фінал з опери „Тарас Бульба”.
17. М. Лисенко Антракт з опери „Наталка Полтавка”.
18. А. Штогаренко „Пісня” . „Гопак” з сюїти „Пам’яті Лесі Українки”.
19. О. Білаш романс „Горить моє серце”.
20. М. Лисенко „Елегія”.
21. Є. Дога „Сонет”.
22. Д. Бортнянський „Концерт для фортепіано з оркестром”.

23. А. Філіпенко фінал із кінофільму „Варвара краса - довга коса”.
24. Обр. О. Полонського „Квітковий травень”.
25. А. Білошицький „Хмари Гренади”.
26. П. де Сеневіль „Польові квіти” .
27. О. Шостакович „Іспанський танець”.
28. М. Лисенко Хор „Слава” з опери „Тарас Бульба”.
29. М. Лисенко „Козачок” з опери „Тарас Бульба”.
30. В. Андреев „Світить місяць”.
31. А. Петров Вальс із кінофільму „Стережись автомобілю”.
32. В. Гаврилін „Прогулянка”.
33. В. Дмитрієв „Російське інтермеццо”.
34. В. Дмитрієв „Стара карусель”.
35. Г. Деліп „Піщикатто”.
36. Г. Свірідов Музика до драми О Пушкіна „Метель”. („Трійка”, „Романс”, „Вальс”, „Військовий марш”, „Вінчання”)
37. Ж. Бізе - Р. Щедрін „Кармен-Сюїта”.
38. Й. Брамс Угорські танці № 1, 2.
39. Й. С. Бах „Скерцо”.
40. Калинка. Російська народна пісня в обр. В. Городовської.
41. М. Лисенко „Елегія”.
42. М. Скорик „Танець”.
43. М. Різоль „Козачок”, „Полька”.
44. Перепілочка. Білоруська нар. пісня в обр. В. Смирнова.
45. М. Шмітц. „Андре”.
46. Е. Грейзен „Вальс”.
47. А. Венявський „Мазурка”.

48. Є. Дога Вальс із кінофільму „Мій лагідний та ніжний звір”.
49. К. Карроца „Тіко-тіко”.
50. А. Білошицький „Хмари Гренади”.
51. А. Білошицький „Легенда”.
52. О. Холмінов „Думка”.
53. П. Чайковський „Осіння пісня”.
54. „Розпрягайте, хлопці, коней” укр. нар. пісня в обр. В Новикова.
55. С. Прокоф'єв Марш із балету „Любов до трьох апельсинів”
56. С. Прокоф'єв „Монтекки і Капулетті”.
57. С. Рахманінов „Італійська полька”.
58. С. Рахманінов „Концерт для фортепіано з оркестром № 2”.
59. Т. Альбіноні „Адажіо”.
60. А. Карамішев „Гуцульська рапсодія”.
61. В. Монті „Чардаш”.
62. А. Ніщинський „Інтродукція” з музики до драми Т. Шевченка „Вечорниці”.
63. В. Попадюк Фантазія на теми гуцульських пісень.
64. М. Різоль „Російські наспіви”.
65. В. Новиков Фантазія на теми пісень воєнних років.
66. П. Чайковський Сцена з балету „Лебедине озеро”.

Список рекомендованої літератури:

1. Гінзбург Л. О работе над музыкальным произведением- М.:Музыка, 1768.
2. Готлиб О. Основы ансамблевой техники- М.: Музыка, 1971.
3. Грум-Гржимайло Т. «Музыкальное исполнительство». – М.: Знание 1984.
4. Гуменюк А. Українські народні інструменти. – К.: Наукова думка,1967.
5. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. –К.: Музична Україна, 1981.
6. Ільченко О. Методичні рекомендації роботи з самодіяльним оркестром народних інструментів. – К.: КДК, 1986.
7. Ільченко О. Методичні рекомендації для самостійної роботи по вивченню курсу Методика роботи з самодіяльним оркестром і ансамблем народних інструментів. – К.: КДК ,1989.
8. Ільченко О. Народне оркестрове виконавство : аматорство і проблеми художності. – К.: КДК, 1994.
9. Ільченко О. Формування практичних навиків та вмінь в оркестровому класі музично-педагогічного факультету педінституту –К.: Радянська школа, 1978.
10. Імханицький М. У истоков русской народной оркестровой культуры - М.: Музыка, 1987.

11. Капишников Н. Воспитание чувств. Записки руководителя оркестра народных инструментов. – Кемерово, 1961.
12. Каргин А. Работа с самодеятельным оркестром русских народных инструментов - М.: Музыка, 1982.
13. Коган Г. Работа пианиста.- М.: Музыка, 1963.
14. Лернер Н. Дидактическая система методов обучения - М.: Знание, 1976.
15. Махов Н. Исполнительский анализ партитуры для оркестра русских народных инструментов Л.: ЛГИК, 1968
16. Мотов В. Гаврилов Л. Работа над лирическим произведением - М.: 1962.
17. Пазовский А. Записки дирижера - М.: Советский композитор, 1968.
18. Польшина А. «Оркестр русских народных инструментов в творчестве композиторов XX века». Лекция по курсу (История исполнительства на русских народных инструментах) –ГНПИ им. Гнесиных.: 1978.
19. Рогаль-Левицкий Д. Беседы об оркестре - М.: 1961.
20. Стаковский Л. « Музыка для всех нас» - М.: Советский композитор, 1959.
21. Теплов Б. Психология музыкальных способностей - МЛ: АПН РСФСР, 1947.
22. Шелеманов Е. Проблемы развития оркестров народных инструментов (Вопросы совершенствования народных инструментов) – Теоретические проблемы народно-инструментальной музыки - М.: 1974.